פרשת וישלח תשפ"ז לנשים

לרצות לעשות רצון ה'

עשו רואה מלאכים

יעקב בורח מבית לבן בדרכו אל בית אביו, בארץ ישראל. לבן חמיו רודף אחריו להורגו, עד שהקב"ה הוצרך להזהירו, כפי שאמר לבן בעצמו (בראשית לא, כט), "יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלוקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע". יעקב ולבן כורתים ביניהם ברית שלא ירעו זה לזה, "ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלוקים (מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ - רש"י). ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלוקים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים" (בראשית לב, ב-ג).

"וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו" (בראשית לב, ד). יעקב אבינו מורגל במלאכים, בבית אברהם ויצחק היו מלאכים, הגר אומרת (בראשית טז, יג), "הגם הלום ראיתי אחרי ראי", וברש"י: "וכי סבורה הייתי שאף הלום במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחרי רואי אותם בביתו של אברהם, ששם הייתי רגילה לראות מלאכים". יעקב אבינו יצא מבית הוריו, ראו מלאכים עולים ויורדים בסולם, נפרד מלבן, פגש מלאכי חוצה לארץ עוזבים אותו ומגיעים מלאכי ארץ ישראל ללוותו. כעת יעקב שולח מלאכים אל עשו אחיו, וברש"י "מלאכים ממש". עשו הרשע על כל רשעותו, היה בדרגה שהיה זכאי לראות מלאכים, לדבר עמם ולנהל משא ומתן.

המלאכים באים "ארצה שעיר שדה אדום". מבאר האלשיך:

> כיוון באומרו השמות, והוא כי הנה היו לפניו שמות עלי אדמות, מזכרת משטמותיו על יעקב בל ישכחו ממנו, כי עירו שעיר ובה יזכור משטמת הברכות אשר היו על יד היות ידיו כידי עשו אחיו שעירות, ומשטמת הבכורה שהיא על ידי האדום האדום שיזכור על ידי שדה אדום. באופן שאם היו אנשים, מסתכנים פן תעלה חמתו באפו, כי מזכרת תמיד לפניו בל יתקרר זעמו ויהרגם.

עשו שנא את יעקב על לקיחת הברכות. בכדי שלא לשכוח את שנאתו, הציב לעצמו סימנים בהם יזכור את נטילת הברכות. את ארצו קרא בשתי שמות, שעיר ואדום. ושניהם תפקידם להזכיר את נטילת הברכות, שעיר את לקיחת הברכות, ואדום את קניית הבכורה. ומעתה, יש להבין מדוע יעקב שלח מלאכים אל עשו אחיו, וכי לא ידע שעשו שונאו על נטילת הברכות?

יעקב מוריד את ערך הברכות?!

עוד יקשה, יעקב מצווה את המלאכים לומר לעשו: "ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה. ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצא חן בעיניך". וברש"י:

> "גרתי", לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר, אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שברכני (בראשית כז, כט) "הוה גביר לאחיך", שהרי לא נתקיימה בי. דבר אחר "גרתי" בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים; "ויהי לי שור וחמור", אבא אמר לי (בראשית כז, כח) "מטל השמים ומשמני הארץ", זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ; "ואשלחה להגיד לאדוני", להודיע שאני בא אליך; "למצא חן בעיניך", שאני שלם עמך ומבקש אהבתך (כלומר ואין אתה יכול לי, דהא דבירך אותך אביך (בראשית כז, מ) "ועל חרבך תחיה" היינו דוקא ב"והיה כאשר תריד", אבל אני קיימתי את כל התורה - שפתי חכמים).

יעקב שלח לומר לעשיו לא נתקיימו בי ברכות אבינו, כנגד "היה גביר לאחיך", הייתי גר ולא נעשיתי עשיר ואין בי כבוד ושררה. כנגד "מטל השמים ומשמני ארץ", יש לי רק שור וחמור שאינם מהארץ ואינם מהשמיים, כל רכושי הוא מעמלי הרב עשרים שנה עשרים וארבע שעות ביום. אך דע לך שלא תוכל לי אף שנתברכת מאבינו "על חרבך תחיה", ואף יש בידך זכויות דכיבוד אב ואם וישוב ארץ ישראל (דעת זקנים בראשית לב, ח). ברכה זו תקפה רק ב"והיה כאשר תריד", אז - "ופרקת עולו מעל צווארך", אך אני בהיותי בבית לבן שמרתי על תרי"ג מצוות, ובשל כך אין בכוחך לנצחני ב"על חרבך תחיה".

יש להבין. וכי כך מדברים עם אח שאינך יודע מה טיבו, מה מחשבותיו אליך. הלא יכול עשו להשיב, אכן לא התעשרת עד עתה, אך עוד חזון למועד, אתה עוד יכול להתעשר, בניך יכולים להתעשר. מדוע יעקב מזכיר את הברכות? וביותר, הרי עשו ידע את מעלת יצחק אביו, הוא מבין שאלו ברכות לכל זרעו של יעקב לדורי דורות. הוא יודע על מה נאבק, מה הוא הפסיד, ומדוע יעקב מנסה להוריד את ערכן של ברכות יעקב? עוד יקשה, "וישבו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגם הלך לקראתך וארבע מאות איש עמו", וברש"י: "אומר אחי הוא, אבל

ניתן לקבל את השיעור מידי שבוע בכתובת
3246347@gmail.com
לתרומות לחץ כאן

הוא נוהג עמך כעשו הרשע, עודנו בשנאת". יעקב מחזיק שהם אוהבים זה לזה, מגלים המלאכים ליעקב, דע לך שעשו מחזיק עצמו כשונא. מה חשב יעקב, הרי אחר נטילת הברכות יעקב בורח מבית אביו משנאת אחיו. מדוע שישתנה המצב?

בזיונם של יצחק ורבקה

והנה בדרכו של יעקב לבית אביו אומר הפסוק (בראשית לה, ח): "ותמת דברה מינקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו אלון בכות". וברש"י:

> מה ענין דבורה בבית יעקב? (מדוע עשו אבל גדול על מות מינקת רבקה? הרי יעקב נולד כשהייתה רבקה בת עשרים ושלוש, כעת יעקב בן תשעים ותשע ורבקה בת מאה עשרים ושתים, מניקתה גדולה ממנה לבטח בכמה שנים. מדוע בכו כל כך על מותה עד שקראו למקום מותה "אלון בכות"?) אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב (בראשית כז, מה) "ושלחתי ולקחתיך משם", שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת משם, ומתה בדרך".

רבקה שלחה את דבורה ליעקב שישוב לבית הוריו מולידיו. מאחר והתחייבה לו בעת צאתו מביתה (בראשית כז, מה) "עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית לו ושלחתי ולקחתיך משם למה אשכל גם שניכם יום אחד". כאשר הגיעה דבורה מינקת רבקה, ידע יעקב שהוא יכול לשוב לבית יצחק, עשו שכח מכעסו.

מביא המדרש (בראשית רבה עה, ג):

> "וישלח יעקב". רב הונא פתח (משלי כו, יז) "מחזיק באזני כלב עבר מתעבר על ריב לא לו". שמואל בר נחמן אמר משל לארכי ליסטים שהיה ישן בפרשת דרכים עבר חד ושרי ליה (עבר אחד והעיר אותו) אמר ליה: קום לך דבישא שכיח הכא (אמר לו: קום לך ליסטים מצוי כאן). קם ושרי מקפח ביה (קם הליסטים משינתו והחל מכה בו), אמר ליה (ההלך): ניער בישא (הורע מזלי). אמר ליה (הליסטים): דמיך הוה ועוררתניה (ישן מזלך הרע, ואתה הערת אותו), כך אמר ליה הקב"ה ליעקב: עשיו לדרכו היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו (בהכנעה) "כה אמר עבדך יעקב".

המדרש מביא שני משלים על שליחת המלאכים. דומה הדבר למחזיק באזני כלב ומרגיזו בלא שום תועלת, מלבד נזק למושך באזני הכלב, ואף דומה הדבר הוא למעיר ליסטים בדרך, דודאי יקום עליו הליסטים להרגו. כך יעקב נתבע על ששלח מלאכים. ואכן, יעקב לא טעה, עשו נרגע משנאתו, אך שילוח המלאכים עורר אותו למלחמה. ויש להבין, מה אמרו המלאכים שגרם לעשו לכעוס ולצאת למלחמה?

להיבדל מהגויים

יעקב שומע מהמלאכים שעשו רוצה להרגו ומתכונן לדורון תפילה ומלחמה. ראשית (בראשית לב, ח-ט): "ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות. ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה", זהו הכנתו למלחמה, יעקב אינו עורך אימונים להרוג את עשו, אין רצונו להרוג. הוא מתכונן למלחמה בכך שדואג שחלק ינצלו.

תפילתו היא (בראשית לב, י-יב): "ויאמר יעקב אלוקי אבי אברהם ואלוקי אבי יצחק ה' האמר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך. קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות" - יעקב מודה על כל החסדים שהקב"ה עושה עמו, ומבקש אף שאיני ראוי, כעת אני זקוק לחסד נוסף.

"הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והכני אם על בנים". מבאר הבית הלוי:

> יש להבין אחרי כי לא היה לו רק אח אחד למה הוצרך לומר מיד עשו ובאמרו מיד אחי כבר מבואר בקשתו? ...ויש לפרש הכוונה דיעקב בהודעו דעשו בא לקראתו הבין דלא ימלט מאחד משני האופנים, או דעשו ילחם עמו וירצה להורגו, או דיתרצה עמו וישוב מאפו וישב עמו בשלוה ואחוה כשני אחים, ומשני האופנים הללו נתיירא יעקב, דגם טובתו ואהבתו של עשו רעה הייתה אצל יעקב, ועל אלו שני האופנים אמר הכתוב "ויירא יעקב מאד ויצר לו" דאמר "ויירא" על ספק שמא יהרגנו, "וייצר לו" על הספק שמא יתקרב לו. וזהו שביקש על הני שני אופנים "הצילני נא מיד אחי מיד עשו" שאיננו רוצה בו לא לאח ולא לעשו וביקש שיצילו משני ידים הללו.

יעקב חושש מאחיו, מידידות קרובה עם הרשע שתביא לאסון רוחני, התבוללות וירידה רוחנית, ואף חושש מעשו, שרוצה להרגו. יעקב מקדים מתפילתו את החשש מירידה רוחנית, מהסכנה הפיזית. אצל יהודי ירידה רוחנית היא סכנה גדולה יותר. על כך הוא מתפלל, כדי להנצל מזה הוא מתכונן למלחמה ודורון.

תם תפקיד היצר הרע

"וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו. עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים. גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה אתנת עשרים ועירם עשרה. ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל עבדיו עברו לפני ורוח תשימו בין עדר ובין עדר. ויצו את הראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי ושאלך לאמר למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניך. ואמרת לעבדך ליעקב מנחה הוא שלוחה לאדני לעשו והנה גם הוא אחרינו. ויצו גם את השני גם את השלישי גם את כל ההלכים אחרי העדרים לאמר כדבר הזה תדברון אל עשו במצאכם אתו. ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו כי אמר אכפרה פניו במנחה ההלכת לפני ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פני. ותעבר המנחה

על פניו והוא לן בלילה ההוא במחנה. ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחתיו ואת אחד עשר ילדיו ויעבר את מעבר יבק. ויקחם ויעברם את הנחל ויעבר את אשר לו" (בראשית לב, יד-כז).

יעקב שכח פכים קטנים וחוזר עליהם, "ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר". יעקב נאבק עם שרו של עשו כל הלילה. מפני שהלילה הוא כוחו של עשו. "וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו". מבאר הזוהר (א, דף קעא.), "אמר (המלאך), כיון דאתברו (שנשברו) סמכין דאורייתא, מיד אורייתא לא אתתקף (תהיה תקיפה), וכדין יתקיים" (ובמה תתקיים?!). לאחר שעולה השחר, באה הגאולה, בטל כוחו של עשו. ולכך כאשר מגיע הבוקר שרו של עשו רוצה ללכת, "שלחני כי עלה השחר". וברש"י: "וצריך אני לומר שירה ביום". כל מלאך אומר שירה בתום תפקידו, מדוע עתה תם תפקידו של שרו של עשו?

שרו של עשו הוא היצר הרע, הוא השטן, הוא מלאך המוות. תפקידו של הרע הוא לנסות את האדם, להעמיד בפניו חלק קטן מהתמונה כולה, יצר הרע מלשון רעוע, דבר לא שלם. היצר מעמיד בפני האדם מציאות חלקית, אל תסתכל על העבר או העתיד, תתבונן רק בהווה, בתענוג הרגעי. תפקידו לראות האם האדם יעמוד בניסיון ויתעלה בדרגה. כשהאדם לא עומד בניסיון וחוטא, עולה המלאך לכסא הכבוד ומקטרג ואומר רציתי לרומם את האדם ולא עלה בידי, הוא הוריד אותי מדרגתי. כתיקון נותן הקב"ה למלאך אפשרות להעניש את האדם כדי להחזיר את המלאך לדרגתו. לכך כל אלו התפקידים, מלאך אחד הם. ומעתה, כאשר יעקב עמד בניסיון וניצח את המלאך, עולה המלאך לומר שירה, הוא סיים את תפקידו בעולם. וכך נזכה במהרה בימינו שהרע יסיים את תפקידו בעולם בבוא הגאולה.

תודה לי על הברכות

יעקב משיב (בראשית לב, כז-ל), "ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני", וברש"י: הודה לי על הברכות שברכני אבי, שעשו מערער עליהם; משיב לו שרו של עשו: "ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל... ויברך אתו שם", וברש"י:

> לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה וברמיה כי אם בשררה ובגלוי פנים, וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף את שמך, ושם הוא מברכך, ואני שם אהיה ואודה לך עליהן, וזהו שכתוב (הושע יב, ה) "וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו", בכה המלאך ויתחנן לו, ומה נתחנן לו "בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו", המתן לי עד שידבר עמנו שם, ולא רצה יעקב, ועל כרחו הודה לו עליהן, וזהו "ויברך אותו שם", שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה.

יעקב רוצה שהמלאך יודה לו על הברכות, בוכה המלאך ומתחנן, בבית אל הקב"ה יקרא לו ישראל, שם אודה לך על הברכות. יעקב מתעקש, תודה לי על הברכות כאן ועכשיו, והוכרח המלאך להודות לו. יש להבין, מדוע יעקב מתעקש שהמלאך יודה לו על הברכות? ועוד, מלאך מלשון שליח, מתפקידו הוא לא להודות עתה על הברכות, כדי לקיים שליחותו הוא בוכה ומתחנן. מדוע יעקב מתעקש שהמלאך יודה לו כאן ועכשיו שלא כתכלית שליחותו?

עוד יש להבין, יעקב רוצה ששרו של עשו יודה לו על הברכות טרם פגישתו עם עשו, וכך בפגישה לזכות להודאת עשו בעצמו על הברכות (בראשית לג, ח-יא). "ויאמר (עשו) מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי ויאמר (יעקב) למצא חן בעיני אדני. ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי לך אשר לך" (כאן הודה לו על הברכות - רש"י). עשו אומר "יש לי רב", אינני זקוק ליותר, "יהי לך אשר לך", תשאיר בידך את הברכות; "ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך כראת פני אלוקים ותרצני. קח נא את ברכתי אשר הבאת לך כי חנני אלוקים וכי יש לי כל ויפצר בו ויקח". יעקב אומר לעשו, אני יש לי "כל", יש לי כל מה שאני זקוק לו, לך יש "רב" די סיפוקך, אך לא תתנגד לקבל יותר, לכך קח את מנחתי, ואכן עשו קיבל את המנחה. מדוע יעקב טורח שעשו בעצמו יודה לו על הברכות? עוד יש להבין, וכי ברכותיו של יצחק זקוקות להסכמתו של עשו?

הרע יודה לטוב

מבאר רבי ירוחם ממיר (דעת חכמה ומוסר ב, מב):

> ...לומדים אנו מזה יסוד גדול בענין מעשי האדם, דורשים מן האדם מעשים כאלו, שאפילו השונא היותר גדול שבעולם יתן הסכמתו עליהם ויאמר כי טוב המה, מעשה טוב הוא רק, אם גם השטן כשישמע מפי ה', "השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ" (איוב ב, ג), יסכים ויאמר אמת הדבר, אין כמוהו בכל הארץ, גם הוא - השונא בנפש, השטן עצמו, לא ימצא שום חסרון ופקפוק, אבל אם הוא עדיין אינו מסכים, הוא מוצא עוד חסרון ופגם, זה אין כבר מעשה טוב... סוד כזה יש בענין "טוב ורע", ש"הטוב" אינו טוב בלתי אם גם הרע הגמור מסכים עליו, ואומר כי טוב הוא, כל כך עד שגם המשוגע היותר גדול לא ימצא שום תואנות ועלילות, ואם לאו, אם שונא ומשוגע מוצא עוד דברים לטעון, זה אינו כבר ה"טוב" הנדרש מן האדם, ושומעין ובודקין אחרי דבריו...

על יסוד זה עמדנו מדברי רש"י ז"ל. "ויאבק איש עמו עד עלות השחר וירא כי לא יכל לו וגו' ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני" (בראשית לב, כה-כז). ופירש רש"י "ברכתני הודה לי על הברכות שברכני אבי שעשו מערער עליהן". הרי מקובל כי היה לו עסק בכאן עם שרו של עשו, ודרש ממנו שיודה לו על הברכות, ולכאורה למה לו זה, ומה איכפת לו אם לא יודה?

"ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל" (בראשית לב, כט), וכתב רש"י: "לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך ואני שם אהיה ואודה לך עליהן וזהו שכתב (הושע יב, ה) "וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו", בכה המלאך ויתחנן לו ומה נתחנן לו "בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו", המתן לי עד שידבר עמנו שם ולא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו עליהם וזהו "ויברך אותו שם" שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה". והנה רואים אנו, שהמלאך התאבק עמו בכל כוחותיו שלא להודות לו על הברכות, ויעקב אבינו רצה בדווקא להשיג ממנו הודאה, ולמה לו זה בדווקא כל כך, הלא כבר השיג הברכות, ומאי נפקא מינה בהודאתו? ורואים אנו מכאן כי הודאתו של הרע הוא בדווקא, הרע בעצמו צריך לצווחכי הברכות ראויים לך, ושלך הם, וטרם שהוא יאמר, אין משיגים באמת כלום. כשנגלה הקב"ה אל יעקב אבינו בבית אל לברך אותו שם לקחהו עמו, וכי למה הוא צריך לו, משום שבלעדיו ובלא הסכמתו אין משיגים כלום, הוא צריך להסכים על הכל.

יעקב מכין לגאולה השלימה

"מעשה אבות סימן לבנים", (רמב"ן בראשית יב, ו) השם ישראל מכוון על ימות המשיח (עיין ספורנו בראשית לב, כט), בימות המשיח הלא יהיה ביטול הרע, - כמו שכתב הרמב"ן על "ומל ה' אלוקיך את לבבך" (דברים ל, ו), - ומהו ביטול הרע? - לא כמו שסוברים כי הרע יהיה בטל מן העולם, אלא שהרע עצמו יסכים על הטוב, הטוב יעבור דרך הרע, ומצב זה הוא בשררה וגילוי פנים... מכאן אנו מתבוננים עד היכן הדברים מגיעים, ומה נורא הוא הדבר, בפני מי חייב האדם לבא במעשיו למבחן? - בפני שונאו היותר גדול, וממנו הוא שצריך לקבל הסכמתו, שזולתה אין מעשיו מתקבלים. ומה ערבים לפי זה דברי רבי ישראל מסלנט ז"ל שהיה רגיל לומר על הכתוב (תהילים צב, יב) "בקמים עלי מרעים תשמענה אזני": הן ודאי שלדברי אוהב צריכים לשמוע, ושומעים, הכתוב מלמדנו "בקמים עלי מרעים" - כי גם בקום מרעים לדבר עליך דברי שנאה ודופי, "תשמענה אזני", - הרגל עצמך לשמוע ולתת אזן קשבת לדבריהם, כי אם אך יש רנון, יהא אף משונא ואויב, יש דברים בגו, וכבר צריך בדיקה.

במהרה בימינו נזכה לראות בביטול הרע, על ידי כך שהרע יתבטל לטוב. לא יהיה לאדם רצון לחטוא, הבחירה תהיה אך טוב (רמב"ן דברים ל, ו). הרע מכלה את עצמו "וכל הרשעה כולה כעשן תכלה", כעשן שכלה בלא להשאיר סימנים, תפקידנו להרבות בעולם עוד ועוד קדושה, עוד תיקון המדות, עוד איכפתיות, ובזה נזכה במהרה לראות "יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך". גם האומות יקיימו שבע מצוות בשני נח, כולם יבינו שבורא העולם משגיח ומכוון את הבריאה. מעשה אבות סימן לבנים, אברהם אבינו פעל להילחם כנגד ארבע גליות, יעקב אבינו פועל לבטל את הרע על ידי שיודה לטוב. כאשר שרו של עשו מודה על הברכות, מודה על השם ישראל. בכך נתקן העולם והרע מודה לטוב.

מכם יבואו ויעידו בהן

מוסיף הרב וולבה (שיעורי חומש בראשית לב, כז) ומבאר:

הגמרא בעבודה זרה (דף ג.) אומרת שלעתיד לבוא הגויים יבקשו שכר בעולם הבא כמו כלל ישראל. ואומר להם הקב"ה שישראל קיימו את התורה והם מקבלים שכר. ואיתא שם: "כך אומרים העובדי כוכבים לפני הקב"ה, רבונו של עולם ישראל שקבלוה היכן קיימוה? אמר להם הקב"ה: אני מעיד בהם שקיימו את התורה כולה. אומרים לפניו: כלום יש אב שמעיד על בנו? ... אמר להם הקב"ה: **מכם** יבואו ויעידו בהן בישראל שקיימו את כל התורה כולה. יבא נמרוד ויעיד באברהם שלא עבד עבודת כוכבים, יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל, תבא אשת פוטיפרע ותעיד ביוסף שלא נחשד על העבירה, יבא נבוכדנצר ויעיד בחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם" ("יבא דריוש ויעיד בדניאל שלא ביטל את התפלה. יבא בלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליפז התימני ויעידו בהם בישראל שקיימו את כל התורה כולה שנאמר (ישעיה מג, ט) "יתנו עידיהם ויצדקו"). רואים כאן שדבר נחשב לטוב רק כאשר כוח הרע מודה שהוא טוב. כל זמן שכוח הרע עדיין אינו מסכים שהוא טוב - אף שהבורא עולם יודע שזה טוב - אין זה מספיק. הגויים עצמם צריכים להסכים שהכלל ישראל קיימו את התורה. זהו כלל, הרע צריך להסכים שהטוב הוא טוב, וזה יסוד הניסיון, שכל עוד שלא עמד אדם בניסיון עדיין יש מקום לרע לקטרג, צדיקים צריכים לקבל את הסכמת הרע, ולכך רצה יעקב אבינו ששרו של עשו יודה לו על הברכות שקיבל מאביו.

כאשר הרע מודה לטוב אפשר לזכות לשם ישראל, כוח קדושת עם ישראל, להילחם ולהיבדל מאומות העולם.

לבן כפוי טובה

כך למדים אנו מרמאות לבן את יעקב. לבן עמל לרמות את יעקב, בשש שנות עבודתו בצאן, הוא מרמה למעלה ממאה פעמים. בממוצע כל שלוש שבועות לבן שינה את תנאי ההעסקה, אולם בהקדם שנים אלו הוא אומר (בראשית ל, כז) ליעקב, "אם נא מצאתי חן בעיניך נחשתי ויברכני ה' בגללך". הדבר תמוה, וכי לבן הרמאי מכיר במציאות ה'? מבאר רבי נח וינברג (תורת חיים, ויצא):

ב פרשת השבוע אנו פוגשים את לבן הארמי, הנוכל חסר הלב המרמה את יעקב אבינו שוב ושוב. הוא משיא ליעקב את בתו לאה במקום רחל במרמה, ולפי רש"י (בראשית לא, ז), הוא מנסה להונות את יעקב על ידי שינוי תנאי העסקתו יותר ממאה פעמים. ואז, לבן הנבזי אומר משפט כל כך לא אופייני, שאי אפשר להתעלם ממנו. יעקב השלים את ארבע עשרה שנות עבודתו שאותן הבטיח ללבן תמורת נישואיו לרחל ולאה, וכעת הוא רוצה לחזור לארץ ישראל. אך לבן אינו שמח בשובו: "ויאמר אליו לבן אם נא מצאתי חן בעיניך נחשתי ויברכני ה' בגללך". לבן אומר ליעקב: "גיליתי את סוד העושר שלי- הקב"ה מברך אותי בזכותך. כמובן שאינך אמור לעבוד ללא תמורה, אז בוא ונעשה עסק ונמצא דרך שתוכל להמשיך לעבוד בשבילי". מדהים לראות את לבן מצהיר שה' מקור הקיום הנצחי והנעלה, הוא זה שבירך אותו בוכות יעקב. האם הכרת הטוב הזו כלפי ה' עולה בקנה אחד עם דמותו של לבן כפי שהיא מוכרת לנו מדוע הוא הפך את עורו ונעשה לפתע צדיק כל כך?

כמובן שלבן מנסה לשכנע את יעקב להמשיך לעבוד אצלו, אך אין בכך כדי להסביר את הודאתו שה' עומד מאחודי הצלחתו. לא פשוט להצביע על הקב"ה כמקור כל הברכות! המילה "תודה" קשורה למילה "הודאה" משום שאמירת תודה היא בעצם הודאה שאנו אסידי תודה ולמעשה בעלי חוב. אף אחד אינו אוהב להיות חייב לזולת. יש לנו נטייה לצמצם את חוב הכרת הטוב שלנו, ובכך להקטין את היקף "אסירות התודה" שלנו לזולת ולבורא העולם. אם אנו, יהודים האומרים "שמע ישראל" ו"מודים אנחנו לך" מדי יום ביומו מתקשים להודות שה' בירך אותנו, כיצד נוכל אנוכי כמו לבן מכריז מפורשות שה' הוא מקור כל הברכות והעושר שלו?

העמדת פנים

רק אדם אחד הבין את כוונותיו האמתיות של לבן - יעקב אבינו. ראה את תגובתו של יעקב ללבן לאחר שזה הכיר בה': "ויאמר אליו אתה ידעת את אשר עבדתיך ואת אשר היה מקנך אתי: כי מעט אשר היה לך לפני ויפרץ לרב ויברך ה' אתך לרגלי ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי". יעקב מתעמת עם לבן ואומר לו: "אני רואה מבעד לשקרים ולדברי הסרק שלך. נכון, ה' בירך אותך בזכותי. אתה צודק, לבן. אבל ה' הוא לא היחיד שעליך להודות לו. אל תתעלם מהעובדה שעבדתי קשה למען הצאן שלך. אני הייתי זה שטיפלתי בבהמות והגדלתי את עדריך. גם לי אתה חייב תודה. ואם אינך מסוגל להכיר בחוב התודה שאתה חייב לי, אל תדבר אתי על הטובה שה' גמל עמך". יעקב מבין היטב את תכסיסיו של לבן. הוא מבין שהכרת הטוב מתחילה בהכרת החוב שלנו כלפי בני אדם. אם אינך יכול להודות על אותה אסירות תודה קונקרטית יותר, לא תוכל לממש באמת את אסירות התודה הערטילאית יותר כלפי הקב"ה. זו פשוט העמדת פנים.

פרעה הפגין כפיות טובה תהומית, ככתוב בתורה (שמות א, ח), "ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף". פרעה היה כפוי טובה מאין כמותו, משום שהוא לא "הכיר" בכל פעולותיו של יוסף להצלת החברה המצרית מחרפת רעב. אותה כפיות טובה אפשרה לו לרדות בעם ישראל ובסופו של דבר להכחיש את קיומו של ה'. כמאמר המדרש (תנחומא, שמות ה): "עכשיו לא ידע את יוסף, למחר הוא אומר (שמות ה, ב), "לא ידעתי את השם"; קל יותר לנהוג בגילוי לב עם בן אדם אחר מאשר עם הקב"ה, מפני שהקב"ה אינו ניתן לתפיסה ברמה חושית. לכן, אם אתה באמת רוצה להעריך כל מה שה עושה למענך, עליך להעריך תחילה כל מה שהוריך עשו למענך. הם מוחשיים יותר, והנתינה שלהם אמתית ומוחשית יותר. תחילה הכר טובה לאלו שאתה חייב להם, ואז תוכל להכיר טובה על מה שה' עשה ועושה למענך. גם ההיפך נכון. אם אינך יכול להודות שבני אדם עזרו לך, בסופו של דבר תתקשה להודות שה' עזר לך.

התנהגותו של משה הייתה הפוכה לגמרי מזו של פרעה, שכן משה הצטיין ביכולתו להכיר טובה. לא זו בלבד שמשה העריך את החסד שאחרים גמלו לו; הוא הקפיד להביע את תודתו גם כלפי חפצים דוממים. דווקא אהרן ולא משה הביא על מצרים את מכות דם וצפרדע, והמדרש מסביר את הסיבה לכך: "לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי אהרן" (רש"י על שמות ז, יט, על פי תנחומא, וארא יד). אם אתה באמת רוצה להעריך כל מה שה' עושה למענך, עליך להעריך תחילה כל מה שהוריך עשו למענך.

לבן הארמי מוכן להכיר בקיומו של ה'. הוא מוכן אפילו להודות שבורא העולם מעורב במעשי האדם ואף בירך אותו באופן אישי, כל עוד הוא אינו נאלץ להודות שהוא חייב משהו ליעקב. זו הסיבה שלבן מזכיר פתאום את שם ה', תופעה שאינה חוזרת על עצמה בתורה כולה. כל עוד איננו מוכנים להכיר באסירות התודה שלנו כלפי בני אדם - בין אם מדובר בהורינו, בחברינו, במורינו או בכל אדם שמנסה לעזור לנו - ולהבין שעצם המאמץ יוצר חוב של הכרת הטוב - איננו מכירי טובה אמתיים. כתוצאה מכך, לא נוכל להעריך גם את הדברים שה נתן לנו. בסופו של דבר אנו עלולים לומר: "לא ידעתי את ה'. עשיתי הכול לבד. כוחי ועוצם ידי, עבודתי הקשה, חכמתי ומחויבותי עשו לי את החיל הזה. אינני חייב לה' דבר". אנו מתקוממים נגד הרעיון שאנו אסירי תודה לאחרים. איננו אוהבים להכיר בטובה שאנשים גומלים עמנו, כי אנו חושבים שאסירות התודה פוגעת בעצמאות שלנו. אך למעשה אנו מרמים את עצמנו בדיוק כמו לבן. עצמאות אמתית היא היכולת להכיר במתנות שקיבלנו מהאנשים בחיינו מתוך כוח פנימי וענווה. זו הדרך היחידה להעריך באמת את המתנות שקיבלנו מה'.

כך המשיך לבן לנהוג כשרדף אחרי יעקב, מבאר החפץ חיים (מובא בהגדה של פסח מבית לוי, סיפורי החג, יט):

כשרדף לבן אחרי יעקב והשיגו, התווכחו ביניהם. לאחר דבריו הנרגשים של יעקב שבהם תיאר את מסירותו הנפלאה ועל נאמנותו היוצאת מן הכלל - למרות תעלולי לבן ורמאותו - אומר לו לבן, "הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא". והדברים צריכים ביאור, הרי תשובתו אינה ממין הטענה כלל, יעקב ערך בפניו טענות נוקבות וצודקות, ואילו הוא אינו מתייחס אליהן כלל. אלא, עלינו לדעת שענין טענות ותביעות שייך בדרך כלל בין שני בעלי דברים שהסתכסכו, אך כל אחד מכיר בשני שהוא בעל דינו. על בסיס זה יש מקום לעריכת הטענות, ולאחר משא ומתן יוכרע מי מן הצדדים צודק. לא כך היה המצב בדין ודברים שבין יעקב ולבן. לבן ביטל את דברי יעקב לחלוטין עד שטען שאינו מהווה כלל בעל דין עבורו - "הבנות בנותי". אין לי עמך ולא כלום. איני נושא ונותן עמך כלל. "וכל אשר אתה רואה לי הוא" - לאו בעל דברים דידי את!

לבן מסכים אפילו להכיר במציאות ה' בעולם, העיקר לא להכיר טובה ליעקב. מכיון שבהכרת הטוב לקב"ה לבן אינו מרגיש מחויב לדבר, הוא אינו מאמין בקב"ה באמת. אך בהכרת הטוב לאדם הוא מרגיש מחויב, מרגיש שעשו לו טובה. עם הרגשה כזו לבן אינו מסוגל לחיות, לכך הוא מסכים אפילו לומר שהוא מאמין בקב"ה, העיקר לא להודות בטובה שעשו לו. אך האמת שגם בקב"ה אינו מאמין.

הרע שולט בבריאה

מבאר רבי יחזקאל לוינשטיין (יד יחזקאל בראשית ל, כז):

מפורש הוא בפסוק שלבן היה מכיר את גדלותו של יעקב שכל הצלחתו בבנים ועושר לא באו אליו כי אם בזכות יעקב אבינו עליו השלום. ולבן אמנם היה חכם כמו שמשמע לעיל בפרשת חיי שרה שהוא הקדים לענות לאליעזר "מה' יצא הדבר" לפני אביו בתואל כי הוא הבין מיד שהכל נובע מהשגחה פרטית ואין לעכב רצונו יתברך. ואם כן קשה להבין איך לא השתנה לאיש ישר אחר שכנותו עם יעקב במשך תקופה של עשרים שנים. ואנו רואים שהיה עדיין דבוק לעבודה זרה שלו גם אחר שראה שנתעשר יעקב אבינו שלא בדרך הטבע. והוא רדף אחריו בטענה "למה גנבת את אלהי". וכשעשה ברית עם יעקב אבינו אמר אלקי אברהם ואלהי נחור כלומר אלקי אברהם זהו שלך ואלהי נחור זהו שלי. וכתיב "וישב לבן למקומו" היינו לעבודה זרה שלו, וכל התקשרותו עם יעקב אבינו לא עשתה עליו שום רושם.

וביותר יקשה אחר שנתבונן בכל הפרשה בראות לבן את הנהגתו של יעקב במשך העשרים שנה ואיך לא התפעל לבן ממנו כלום. יעקב אבינו אהב את רחל מאד מחמת צדקתה עד שהיו בעיניו שבע השנים שעבד עבורה כימים אחדים. ולבן רימה אותו ונתן לו את לאה. ומכל מקום יעקב לא כעס ודיבר עם לבן בהשקטונימוס ודרך ארץ "מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני". ולבן לא התפעל כלל אלא אמר לו "מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת בעבודה אשר תעבוד עמדי עוד שבע שנים אחרות". זהו החסד והטוב של לבן חותנו. ועם כל זה המשיך יעקב אבינו להיות שומר בשבילו במסירות נפש יותר מן החיוב שהרי אנוס פטור ומכל מקום יעקב אמר לו, "טרפה לא הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה גנבתי יום וגנבתי לילה". ולכאורה אילו היה אחד מאתנו רואה קדוש כיעקב אבינו עליו השלום אף פעם אחת מיד היה משתנה לגמרי ולבן אחר שחזה בעיניו הבשריים את כל הנהגתו זו של יעקב זמן כה ארוך של עשרים שנה כיצד נשאר לבן הרשע?

הבאור בזה הוא כי לרע ניתנה שליטה בעולם עד שכל העולם נמצא תחת ממשלת זדון של הרע. וכן אנו רואים במציאות בטבע העולם. לדוגמה: לתמוך בני תורה קשה להשיג כסף. אבל לכל דבר רע שבעולם אין חסרון כסף כלל. וכן רואה כל אדם בעצמו שלעשות דבר מצוה כגון ללמוד תורה וכהנה אין לו כוח והוא עייף וכדומה. אבל כשבא לעשות איזה דבר מדברים בטלים כבר מוצא הוא לעצמו כוח לילך בזריזות לעשות חפצו. כי זהו מהלך הבריאה, לרע יש כוח וממשלה בכל הארץ. וגם אין הקב"ה תופס אדם בבגדו למשוך אותו אצלו יתברך. הקב"ה מראה לאדם הדרך שילך בה - "ובחרת בחיים". אבל הרע תופס את האדם בבגדו ואין מניחו עד שיעשה כחפצו.

ואיתא במדרש (אסתר רבה ג, ד), לא תהא כהנת כפונדקאית שס"ה עבודה זרה היה להם ובכל יום עובדים לאחרת מה שאין כן הבורא עולם אין מכניסים כלל בחשבון אף כאחד מהם. עשאוני כמאכל הבא בסוף אכילה פירוש מתחלה אוכל דגים ובשר ולבסוף אוכל דבר טפל, וטוען הקב"ה על כל פנים עשאוני טפל. וגם זה אין עושים. עד כאן המדרש. והטעם הוא כנזכר לעיל שכביכול כל הממשלה הוא אצל הרע ואז כוחו רב יותר בעולם כמובן. בשופטים (יז,ו) כתיב, "בעת ההיא אין מלך בישראל איש כל הישר בעניו יעשה". שאם יש מלך אז עושים כרצון המלך. ובעולם הזה "המלך" הוא היצר הרע. וממילא מובן מאד למה לא נראה שום שנוי בלבן אחר כל העשרים שנה שהיה ביחד עם יעקב אבינו עליו השלום. לפי שהיה נתן תחת ממשלת הרע, והרע אינו מניחו לעשות טוב. ואפילו אם יראה את הטוב פנים אל פנים לא יעשה שום רושם. בלי עמל שהאדם יעמול על עצמו לא ישתנה המצב כלל. ומבהיל הוא כמה מקום יש לרע בתוכנו. הנה כשאחד יראה דעת התורה ממקרא ומגמרא עם כל זה לא תנוח דעתו עדיין. אבל כשתאמר לו מאמר אחד מאיזה גוי פילוסוף שמשמע שאומר כמו מה שנאמר בגמרא אז שפיר ינוח הדבר בלבו שהרי גם הגוי אומר כן. כמה הצלחה יש לרע שמה שאדם קורא בעתון הוא "כקדשי קדשים". והתורה הקדושה מפי הקב"ה ומקובל מאבותינו אלפיים שנה זהו אינו נחשב כל כך אצלו. אין זה אלא כוחו של הרע.

והאמת היא שכל שורש הרע לא בא אלא מן התורה כי הכל הוא נברא מהקב"ה כמו שכתוב (בברכות קריאת שמע, ובישעיה מה, יז), "אני ה' יוצר טוב ובורא רע". ונראה שלזה האריכה התורה בפרשיות שלמות אודות דברים שקרים של לבן הרשע כמו שכתוב "הבנים בני והבנות בנותי וכל אשר אתה רואה לי הוא" וכן כל שאר דברי הרשעים הבאים בתורה הקדושה כמו דברי עשו הרשע (כז, לו) "ויעקבני זה פעמים את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי". כי גם לרע יש חלק בתורה. הבורא יתברך אסתכל באורייתא וברא עלמא וכל שרש הרע שנברא מהתורה הוא מפרשיות אלו. [ולכן אף שלרע יש שליטה בעולם מכל מקום לא בא אלא מן התורה והתורה היא התבלין להנצל ממנה.]

לרע יש כוח לשלוט בבריאה, שהאדם יטעה ויחשוב שדברי מרצה באוניברסיטה חשובים יותר מדברי התורה, לכך לבן היה דבוק בעבודה זרה למרות שראה כל העת את קדושתו של יעקב, ואף הוסיף ורימה והצר את צעדיו כל העת.

כוח הויתור

יש להוסיף ולהדגיש. "ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו (בראשית לא, ד), מדוע יעקב אינו אומר ציווי ה' לעלות לארץ ישראל, מדוע הוא מפרט? מבאר הלב אליהו:

> בפרשה זו קראנו דבר תימה רבה, ויש לעמוד על זה. כשיעקב אבינו קרא לרחל וללאה השדה אל צאנו לומר להן כי נצטוה לשוב אל ארץ כנען - אמר להם הקדמה גדולה האיך פני לבן איננו כתמול שלשום, ומה שהתל בו והחליף את משכורתו עשרת מונים, ולבסוף אמר להן מה שנאמר לו (בראשית לא, יג-טז) "עתה קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך". והן גם הן ענו לו כסדר הזה כמו שנאמר, "ותען רחל ולאה ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו הלא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו ויאכל גם אכול את כספנו. כי כל העושר אשר הציל אלוקים מאבינו לנו הוא ולבנינו ועתה כל אשר אמר אלוקים אליך עשה".
>
> ופליאה עצומה אני רואה כאן לשם מה באו ההקדמות האלו - בשעה שכך ציווה הקב"ה? בפרט מה שענו לו רחל ולאה, "ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו... ועתה כל אשר אמר אלוקים אליך עשה" - פירוש "ועתה" הרי הוא כאילו אמרו "עכשיו שכך הוא הדבר כי מכרנו ואכל את כספינו" - לכן כל אשר אמר אלוקים אליך עשה! וכל זה פלא, דמשמע "עתה" מכיון שאין לנו מה לחכות וכנכריות נחשבנו לו - לפיכך אנו מסכימים

שתעשה מה שאמר אליך אלוקים, ואם לא היה כך - אם היה כן נותן להם נדוניא וגם היה להן מה לקוות ולרשת ירושה ממנו - לא היה צריך לעשות מה שאמר לו אלוקים חס ושלום... והאיך מבינים זאת?

אלא מכאן למדנו יסוד אחד מהיסודות הגדולים בעבודת ה' יתברך, שבל יאמר אדם: "אמת שאם אעבוד את השם ואקיים את התורה יהיה לי לסבול הרבה ולא יהיה לי טוב - אבל כדאי להביא קרבן בעולם הזה, שהרי שם בעולם הבא, יהיה לי טוב"!... הנה המחשב כן - טועה הרבה מאד, ולא זו הדרך בעבודת ה' יתברך, כי האדם מחויב - וכן תובע הקב"ה מאת האדם - שיתבונן וימצא שאם יקיים רצונו של מקום יהיה לו בעולם הזה טובה וברכה! אמת שגם עולם הבא יהיה לו, אבל שם - הקרן קיימת לו והפירות הוא אוכל בעולם הזה! כי בקיום התורה - אין רע בשום מקום ובכל זמן, רק טוב סלה תמיד בזה ובבא! ואל יחשוב אדם שהעולם הזה'ניקעס יש להם עולם הזה... לא מיניה - ולא מקצתיה! מי שיש לו קצת התקרבות להם - רואה כמה אומללים הם ממש, ואין להם גם מעונג עולם הזה ולא כלום! והטעם פשוט, כי כל זמן שבאדם שולטים המדות הרעות - אין לו שום הנאה בחייו!

אסור לחיות כקדוש מעונה, האדם צריך לחיות כל העת בהרגשה, עשיית רצון ה' היא הדבר הטוב ביותר בעולם הזה, הטוב האמיתי והנצחי. לכך התפילה בהרגשה כזו היא, הודאה שקיבלתי מעל ומעבר, לא מגיע לי יותר מכך, אך קשה לי עם נקודה מסוימת במצבי עתה, אנא הקל מעלי גם במצב זה.

לשון החזון איש (אמונה ובטחון ב, א):

טעות נושנת נתאזרחה בלב רבים במושג בטחון. שם בטחון המשמש למדה מהוללה ועיקרית בפי החסידים, נסתובבה במושג חובה להאמין - בכל מקרה שפוגש האדם והעמידתו לקראת עתיד בלתי מוכרע ושני דרכים בעתיד, אחת טובה ולא שניה - כי בטח יהיה הטוב, ואם מסתפק וחושש על היפוך הטוב הוא מחוסר בטחון. ואין הוראה זו בבטחון נכונה, שכל שלא נתברר בנבואה גורל העתיד אין העתיד מוכרע, כי מי יודע משפטי ה' וגמולותיו יתברך. אבל ענין הבטחון הוא האמון שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש הכל בהכרזה מאתו יתברך.

גם כאשר נראה לאדם שהכל רע, מתוך הרע יצא טוב, זו תכלית הבריאה, שהרע יודה לטוב. לכך צריך לבטוח בקב"ה שכל מקרה בעולם הוא רק טוב, וגם הנראה לי כרע, הוא באמת טוב.

תפילה: בריחה או אחריות

זהו מהותה של התפילה, מבאר רבי נח וינברג (תורת חיים, וישלח):

החלטתו של יעקב אבינו לפנות לתפילה בתור שלב ההכנה השלישי והאחרון שלו, מלמדת אותנו שיעור חיוני בדבר השפעת הגומלין בין תפילה ללקיחת אחריות. תפילה היא צעד מתאים רק לאחר שלקחנו על עצמנו אחריות מקסימלית. בהעדר לקיחת אחריות, אנו עלולים להתעטף בהצטדקות עצמית ולהשתמש בתפילה כפתח מילוט ממחויבויותינו. התנהגות זו עומדת בסתירה מוחלטת לציפיותיו של ה' מאתנו. תאר לעצמך שאתה רואה פרפר הנאבק להיחלץ מהפקעת שלו. אתה מביט בהתפעלות במהפך המתחולל מול עיניך, ומתוך רחמים אתה פותח את הפקעת כדי לעזור לפרפר המסכן לצאת לחופשי. אתה חושב שעשית טובה לפרפר המגיח, אך למעשה גרמת לו נזק בלתי הפיך. ה' דאג לכך שהפרפר ייאלץ לאמץ את שרירי בניסיון להשתחרר מהפקעת שלו, משום שמאמץ זה מקנה לו את הכוח לנפנף בכנפיו ולעוף.

בורא העולם רוצה שנאמץ את שרירינו, נשקיע את המאמץ הדרוש ונלמד מהי אחריות. התחמקות מאחריות ופנייה לתפילה כפתרון בזק מנוגדת למטרת העל של ה' בעולם, מפני שהיא שוללת מאתנו את ההזדמנות להידמות לו על ידי הפעלת בחירה חופשית. תפילה מזכירה לנו שבסופו של דבר, הכול מאת ה'. אך היא אינה הצעד המתאים עד שאנו עושים את חלקנו ומראים לה שאנו פועלים באחריות ועושים כל שביכולתנו. זו הסיבה שיעקב אבינו מתפלל רק לאחר השלמת שני צעדי ההכנה האחרים. זו גם הסיבה שעלינו לוודא שאנו לוקחים אחריות מרבית בטרם נסמוך על התפילה שתציל אותנו.

התפילה כוחה עצום, אולם היא השלב האחרון בעבודת האדם. על האדם לעבוד ולעמול לעשות רצון ה' בבריאה, כחלק מתפקידו הוא להתפלל. אך עיקר עבודתו היא לעשות רצון ה' בכל רגע ורגע.